

ROMANO GUARDINI

Jeho život a studie o křesťanské etice

Zdeněk Ambrož Eminger

ROMANO GUARDINI – HIS LIFE AND STUDY OF CHRISTIAN ETHICS

The aim of this article is to acquaint the reader with a Catholic theologian, preacher, writer and scholar, who influenced the theology of and course taken by his church over several decades, including certain reforms of the Second Vatican Council. Biographical details shed light on Guardini's personal and professional life and his desire to seek the truth through theology, not however without obstacles and personal bravery. The article emphasises Guardini's intention to make Christian theology something that is alive in the practical life of Christians and to rediscover ethical values where they had existed for centuries – in culture, in Christian aestheticism, in art, and especially in poetry and in human language in general. References to primary and secondary Guardini literature are intended to help the reader discover Guardini not just as a scholar but as the author of spiritual literature and a poet.

V rozlehlosti teologie, jejího poznávání a poznání lze nalézt nevidané. Zbloudit v ní není ani tak otázkou času, jako spíše vůle, která se však u mnohých může vyčerpávat až do zhasnutí. **Romano Guardini**, křesťanský teolog, římsko-katolický kněz, pedagog a kazatel, hledal svou teologickou a služebnou práci právě v takové rozlehlosti, kterou před něj postavil samotný Bůh, aby dílo jeho rukou a jeho mysli sloužilo v budoucích dobách těm, kteří chtějí jít vlastní cestou a rovněž se chtějí spoléhat na vědění a pokorně shromážděnou moudrost dávno i nedávno zemřelých.

Představit Romana Guardiniho jako křesťanského etika je zvláštní úkol. Bibliografie jeho knih a odborných statí je velmi tučná. *Katolická Akademie v Bavorsku*, která se rozhodla vydat jeho souborné dílo, by měla budoucím čtenářům předložit více než šedesát Guardiniho knih a přes sto odborných teologických statí. Guardiniho neocenitelné příspěvky ke křesťanské etice lze rozdělit do dvou skupin. 1) Jsou to přednášky o křesťanské etice, které měl na univerzitě v Mnichově a které jsou již dostupné ve dvou navazujících dílech v jeho sebraných spisech, čítající i s indexem osob a předmětů 1319 stran textu. 2) Jsou to Guardiniho specifická etická témata, zůstavená jak v odborných člancích, tak v jeho knihách. Patrně nejznámější je Guardiniho zájem o základní a stálá témata křesťanské etiky, totiž I. dobro, pravda, svědomí, a II. politická etika, vztah mezi náboženstvím, kulturou, uměním a etikou, potažmo morálkou. Tato druhá

část, ačkoli patří mezi to nejlepší, co bylo k daným tématům kdy napsáno, je však rozptýlená ve velkém počtu esejisticky psaných knih.

Křesťanská etika byla Guardianimu mnohem více než jen akademickou vědou, i když jeho vztah k akademickému prostředí byl nanejvýš vřelý a laskavý. „Byl jsem si vždýcky vědom toho, že jsem velmi úzce spjat se svými univerzitními posluchači“¹ napsal Guardiani při příležitosti jedné z přednášek o etice. A o etice, o níž rozmyšlel, měl představy velmi jasné, i když si musel po sedmi semestrech svého přednášení dopřát přerušování, aby si mohl vyjasnit poslední část svého uvažování, totiž problematiku křesťanské morálky v původním slova smyslu. Křesťanská etika mu byla „více než jen zkoumání něčeho, co by se mělo nebo nemělo dělat, a z toho vycházejících specifických problémů“.² Guardianimu, jak sám píše, šlo „o objasnění lidského bytí vůbec, jak se jeví vzhledem k mravnímu závazku, který mu byl dán, a vůči Bytí, které tento závazek do lidského života vložilo“.³ Než se však pokusíme o shrnutí nejdůležitějších etap Guardianiho přemýšlení o křesťanské etice, pohledme na tohoto výjimečného člověka a teologa skrze jeho životopisná data.

Romano Guardiani se narodil 17. 2. roku 1885 v severoitalské Veroně. Jeho otec – Romano Tullo – byl velkoobchodníkem s drůbeží,⁴ matka – Maria Paola – pocházela z jižních Tyrol. Samotné příjmení „Guardini“ se odvozuje z italského *la guardia* – stráž či *il guardiano* – strážce. V německém překladu „*der Wächter*“ (tedy opět strážce/hlídač) našel Guardiani svůj pseudonym – „*Anton Wächter*“, pod kterým tu a tam psal. Guardiani měl tři sourozence – bratry. Celá rodina Guardiani se roku 1886 přestěhovala do německého Mainzu. O pět let později, roku 1891, začal Romano navštěvovat obecnou školu (Volksschule). Na ni navázal studiem gymnázia, na kterém 7. 8. 1903 složil maturitu (Reifeprüfung). Guardianiho dětství, jak se o něm zmiňují životopisci (např. Robert A. Krieg; *Bibliographie Romano Guardiani* – Katholische Akademie in Bayern, Paderborn 1978; Heinz R. Kuehn), bylo nešťastné. Matka děti držela „pevnou

¹ Romano GUARDINI, *Životní období*, Zvon 1997, s. 80.

² Tamtéž, s. 80.

³ Tamtéž, s. 80.

⁴ Např. v doslovu k českému vydání Guardianiho knihy *Konec novověku* (Vyšehrad 1992) píše Miloš Černý o jeho otci jako o „italském konzulovi ve vilémovském Německu“ (s. 92.). Všechny mně dostupné materiály (české, německé, anglické a italské) hovoří o Guardianiho otci výlučně jako o „velkoobchodníku s drůbeží“ – „Geflügelgroßhändler“, „An importer of eggs and poultry“.

rukou“ stále doma. Hovoří o Guardianiho depresích a bolestech, které snad měly za následek jeho krizi víry, jež ovšem zanedlouho zrodila totální Guardianiho konverzi, která měla slibovat mnoho výjimečného. A tento příslib naplnila. Guardiani hovořil doma s rodiči italsky, ve škole německy; číst dovedl, jak bylo tou dobou zvykem, ve francouzštině, latině, řečtině a angličtině.

Guardini hledal smysl svého života a tomu přizpůsobil i své aktuální představy o možném vysokoškolském studiu. Dva semestry chemie v Tübingenu v r. 1903 mu nepřinesly kýženou úlevu, a další dva semestry ekonomie (Nationalökonomie) v Mnichově roku 1904 a r. 1905 v Berlíně měly stejný výsledek – přerušování studia. Léto 1905 bylo ovlivněno Guardianiho konverzí, která ho nasměrovala jak k hledání pravdy, tak k okamžitému studiu teologie. Počínaje rokem 1906 absolvoval tři semestry teologie ve Freiburgu, v roce 1907 studium teologie v Tübingenu (dogmatika u Wilhelma Kocha). V roce 1908 vstoupil do kněžského semináře v Mainzu, načež byl 28. 5. r. 1910 vysvěcen na kněze biskupem Georgem Heinrichem Kirsteinem. Guardiani se tedy stal ve svých 25 letech katolickým knězem. Roku 1911 přijal jako jediný z rodiny německé státní občanství (proti vůli rodiny), aby mohl na školách vyučovat náboženství. Mezi lety 1910–1912 kaplanoval na různých místech: Heppenheim, Darmstadt, Worms, Mainz. Roku 1912 započal s dalším studiem ve Freiburgu, kde byl jedním z jeho spolukolegů např. Martin Heidegger. Ve 30 letech byl ve Freiburgu promován doktorem teologie (Dr. theol.) pro svoji disertační práci „*Učení sv. Bonaventury o vykoupení*“ (Die Lehre des hl. Bonaventura von der Erlösung. Ein Beitrag zur Geschichte und zum System der Erlösungslehre).

Roku 1915 kaplanuje opět v Mainzu, přičemž se také stává vedoucím školního spolku gymnazistů *Juventus*. Roku 1916 zastihujeme Guardianiho opět jako kaplana v Mišni, a mezi lety 1916–1918 coby vojenského duchovního v nemocnici tamtéž.

Rok 1920 je počátkem Guardianiho příprav k habilitaci v Bonnu. Nedlouho poté přichází se svoji přednáškou „*O smyslu církve*“ (Vom Sinn der Kirche). O dvě léta později se habilituje na univerzitě v Bonnu prací „*Die Lehre vom lumen mentis, von der gradatio entium und von der influentia sensus et motus und ihre Bedeutung für den Aufbau des Systems Bonaventuras*“. Stává se soukromým docentem *systematické teologie* na Katolické teologické fakultě Bonnské univerzity. Tímto okamžikem vstupuje Guardiani v jistém smyslu do „nového života“. Stává se nejen vysokoškolským učitelem s přímým a nesmírným vlivem na akademickou obec,⁵ ale skrze účast v národním sdružení katolické mládeže *Quickborn*,⁶ které

se setkávalo na hradě *Rothenfels*, působí duchovenskou činností (duchovní rekolekce, bohoslužby, přednášky, divadlo, národní tance, četba náboženské literatury a poezie) v péči o mladé a hledající.

Již duben roku 1923 jej zastihuje při dalším z jeho důležitých životních kroků. Tentokrát jde o jmenování profesorem na Prusko-protestantské univerzitě v Berlíně, kde pracoval na katedře „*Náboženské filosofie a katolického světového názoru*“ (Lehrstuhl für Religionsphilosophie und Katholische Weltanschauung). Jmenován byl pruským ministrem kultury Carlem Beckerem. Na přání Martina Bubera a Maxe Schelera začal přednášet o životě známých křesťanských myslitelů a světců, o sv. Augustinovi, o sv. Anselmovi, o Dostojevském, o Rilku, o Platónovi či o Pascalovi, o kterém také napsal jedinečný esej „*Křesťanské vědomí (Studie o Pascalovi)*“. Guardiniho „Quickborn“, tento jeho výjimečný projekt duchovního a humanitního společenství, vydržel necelá dvě desetiletí, do roku 1939, kdy byl hrad obsazen gestapem, Quickborn rozpuštěn, časopis „*Schildgenossen*“ zrušen a Guardini zbaven profesury. Období na počátku 2. světové války a vůbec válka celá však pro Guardiniho neznamenal rezignaci, ba naopak. V roce 1937 vydává svoji rozsáhlou (662 stran) a proslulou knihu *Pán* (Der Herr), v níž zcela jasně a bez jakýchkoliv úliteb píše o Ježíši Kristu jako o jediném a pravém Pánu a Spasiteli. Kniha byla věnována, jak se lze dočíst, „*peregrinatibus et iter agentibus*“... Jak symbolické! Nezapomínejme, že v té době byl pro mnohé německé občany „jediným a pravým pánem“ Adolf Hitler se svojí vizí tisícileté říše a nového náboženství. Ačkoliv byly Guardinimu v roce 1941 zakázány veškeré veřejné projevy včetně kázání, o dva roky později, na pozvání Alfonse Maria Wachsmanna, přednášel v Greifswaldu o „*Svobodě, milosti a osudu*“.

Konec války je Guardinimu začátkem nové práce na novém místě. Württenberský ministr kultury Carlo Schmid jmenoval Guardiniho profesorem „*Náboženské filosofie a křesťanského světového názoru*“ (Religionsphilosophie und Christliche Weltanschauung) pro univerzitu v Tübingen. Na dlouhá léta, od r. 1948 do roku 1962, zakotvil Guardini na Filosofické fakultě univerzity v Mnichově. Tam potkává, mimo jiné, systematického teologa Michaela Schmause a Theodericha Kampmanna. Mnichovský univerzitní kostel sv. Ludwiga přivítal Guardiniho jako kazatele, jenž si získal akademickou obec i na této půdě. Mezi jeho nejproslulejší témata

patřilo kázání „*O pravdě a řádu*“. Za zmínku jistě stojí Guardiniho překlad žalmů – „*Německého žaltáře*“.

V roce 1952 ho papež Pius XII. jmenoval prelátem. Veřejná ocenění za jeho práci a přínos ke kulturnímu a křesťanskému životu přicházela v brzkém sledu. V roce 1952 dostal jako třetí její nositel „*Cenu míru německých nakladatelů*“ (Friedenspreis des deutschen Buchhandels). Rok 1959 Guardinimu přinesl „*Velký záslužný kříž Německé spolkové republiky*“ (Großes Verdienstkreuz der Bundesrepublik Deutschland). V roce 1962 obdržel z rukou Holandského prince Z. K. H. Bernarda „*Erasmovu cenu*“ (Erasmuspreis). O rok předtím se stal členem přípravné komise pro liturgii na II. Vatikánském koncilu. V létě 1963 získal „*San Zeno Preis*“ města Verona, byl jmenován „*Čestným občanem*“ města Isola Vicentina, „*domovského*“ města rodiny Guardini. V roce 1965 byl oceněn „*Velkým záslužným křížem s hvězdou Německé spolkové republiky*“ (Großes Verdienstkreuz mit Stern der Bundesrepublik Deutschland). Ve stejném roce, 1965, byl svatým otcem Pavlem VI. povýšen do sboru kardinálů, což zdvořile odmítl.

Na počátku zimního semestru r. 1962 končí přednášky na Mnichovské univerzitě (jeho nástupcem se stal Karl Rahner) a tím i svoji celoživotní akademickou činnost. Dostává několik čestných doktorátů (Freiburg, Padova). V roce 1968 koná svoji poslední cestu do rodné Itálie. 1. října 1968 umírá v Mnichově ve věku 83 let. V kostele sv. Ludwiga, kde působil mezi svými akademickým kolegy, se o tři dny později konalo requiem. Guardini byl pohřben na kněžském hřbitově kardinálem Juliem Döpfnerem.

Guardiniho etické spisy, myšlenky i drobné příspěvky jsou, jak jsme řekli úvodem, roztroušeny jak do jeho celoživotního literárního díla. Lze je však, dnes již pohodlně a uceleně, číst v jeho sebraných spisech. Dva díly obsahují jeho „*Mnichovské přednášky o etice*“⁷ – *Ethik Vorlesungen an der Universität München* (1950–1962), ze kterých Guardini a posléze nakladatelé vybírali nejhodnější témata (a náměty) do knih menšího rozsahu, nikoliv však menší vážnosti. Romano Guardini byl krásným člověkem nejen pro svoji akademickou vzdělanost a pro své působení mezi mladými lidmi. Jeho charismatem byla také nad-akademičnost, tedy vzdělanost a moudrost, již bylo nejhodnější předávat právě v prostředí neuniverzitním, ač intelektuálním a vnímavém. Proto jsou Guardiniho knihy

⁵ Jeho posluchačů, mezi kterým byli kupříkladu Hans Urs von Balthasar či Hannah Arendtová, nebylo téměř nikdy méně než 500.

⁶ Quickborn vydával svůj časopis „*Schildgenossen*“.

⁷ Romano GUARDINI, *Ethik Vorlesungen an der Universität München* (1950 – 1962) Band 1 und Band 2, Matthias-Grünewald-Verlag Mainz, Verlag Ferdinand Schöningh Paderborn, 1993 und 1994.

doslova prosyceny etickými tématy a zvláště pak etickými požadavky na ty, ke komu se obrací. Vědecká (systematická) metoda jeho práce se takřka ihned přelévá do práce literární, kterou oslovuje dozajista širší publikum – posluchačstvo jeho kázání a čtenáře. Vědecká a syrová etika se mění v etické přemýšlení, které jde přímo ke čtenáři, dotýká se ho a povzbuzuje ho. Stylizace v „karatele“ u Guardiniho chybí. Brání se jí v každé své knize.

Pokusíme se pohlédnout na Guardiniho tvorbu se zřením k některým vybraným etickým tématům a budeme se snažit představit některé jeho etické myšlenky co nejvěrněji. Pozornosti neujdou jak jeho univerzitní přednášky, tak jeho knižní práce, známé i méně známé. Jelikož čeští nakladatelé byli ke Guardinimu více než přátelští (zvláště Josef Florian a jeho staroříšské *Dobré dílo*), mají čtenáři dobrou možnost seznámit se s Guardiniho dílem v opravdu reprezentativním výběru. Desítky vybraných textů i samotných knih jsou jistě dokladem dobré tradice Romana Guardiniho u českých čtenářů. Staroříšské edice jsou však až na výjimky zcela k nesehnání. *Národní knihovna v Praze* vlastní rozsáhlý staroříšský fond,⁸ ale knihy jsou, pro svoji vzácnost, čtenáři těžko dostupné. Pražské teologické knihovny (knihovna Evangelické teologické fakulty, knihovna Katolické teologické fakulty, Centrální katolická knihovna) vlastní také velké množství staroříšských knih, ovšem ne všechny. Podstatnou část „Florianovských“ knih uchovává též *Řád praemonstrátů v Nové Říši* a snad i dědicové Florianovského *Dobrého díla*. Česká nakladatelství⁹ vydávají postupně Guardiniho dílo v nových překladech. Zásadní nakladatelský počin ve vydání Guardiniho spisů české čtenáře však ještě čeká. Nechceme Guardiniho myšlenky excerpovat ze všech jeho textů. Spíše se pokusíme představit těžiště jeho etického zájmu, a kde bude třeba, doložit více přímo citovaným autentickým textem.

Guardiniho charakteristický etický zájem pramení vždy z vědomí lidské důstojnosti a postavení člověka v úloze stvoření a postavení člověka ve světě. Kněžské poslání mu od počátku pomáhá precizovat jeho morální myšlenky se zřetelem ke skutečnému životu člověka. Již jeho památná kniha z roku 1927 *O posvátných znameních*,¹⁰ která daleko přešla liturgické reformy II. Vatikánského koncilu, naznačila směr a posléze je také

⁸ *Mongrafia Miscellanea* oddělení rukopisů a starých tisků 3, *Bibliofilie Josefa Floriana v Národní knihovně*, Národní knihovna v Praze 1991.

⁹ Zvon, Vyšehrad, Česká katolická charita, Karmelitánské nakladatelství, Votobia či Dobromysl&Studio Contrast.

¹⁰ Romano GUARDINI, *O posvátných znameních*, Stará Říše na Moravě 1946.

ovlivnila, ukazuje, jak vše, co si Guardini bere za předmět svého přemýšlení a své modlitby, cílí k dobru člověka, aniž by musel činit nějaké krkolomné morální kompromisy. Morálka není Guardinimu čímsi mrtvým, není mu zkamenělinou neměnných příkazů a zákazů. „Drama morálky“, o němž píše např. Joseph Ratzinger,¹¹ měl Guardini na zřeteli více než kdo jiný. Jistě toto drama prožíval a plně se účastnil hledání, slovy Josepha Ratzingera, „pevných bodů morálky“. To ovšem neznamená, že by relativizoval či bagatelizoval učitelský úřad církve. Domnívám se, že jeho postoj teologického bádání by se dal vyjádřit větou: byl velkoryse odvážný a statečný s učitelským úřadem církve a byl také odvážný „nad“ ním.

Ve vícero jeho textech zaznívá shodný motiv: *život je konání a konání je život*. Pokládá-li katolická teologie ctnosti za tzv. habitus, který pomáhá člověku v zdokonalování jeho života a jeho konání, Guardini by tuto definici doplnil přídavkem, který by – jak jinak – směřoval opět k lidskému jedinci: „*Konání je něco živelného, v čem musí stát celý člověk se svými tvůrčími silami; je to živé zakoušení, chápání, vidění*“.¹² Ostatně o ctnostech se Guardini rozepsal ve své knize *Ctnosti*.¹³ Guardini nezkoumá etické normy, dobro a hodnoty samy o sobě. Dobro rozebírá z mnoha úhlů. Zajímá ho bytí a hodnota, hodnota a štěstí, dobro a jeho formy, dobro a pravdivost bytí, dobro jako transcendentní mohutnost, vztah mezi dobrem a sebeuskutečněním člověka. Nijak zřetelně se nepozastavuje nad tím, že pro mnohé lidi dnešní doby dobro zkrátka neexistuje, neboť z cesty k dobru tu a tam plynou „špatné zkušenosti“,¹⁴ které posléze zastíní právě ono „jádro dobra“. Pro křesťanského člověka je však dobro tím, co je všeplatné, určující, co dává smysl veškerému životu, co přeměňuje chaos v řád a co konec konců tkví zcela samo v sobě a je neměnné. Živoucí dimenze dobra odlišuje tuto „absolutní kvalitu“ od všeho, co je relativní a co se člověka pouze dotýká. Dobro se naproti tomu člověka nejen dotýká, ale vposledku ho také bytostně zasahuje, oživuje a rozeznívá jeho svědomí. Dobro nelze vyčerpat (jeho obsah je nevyčerpatelný) a nelze ho také nedbat. Každodenní realitu dobra charakterizuje Guardini takto: „*Co je dobro, volající po uskutečnění, bude vždy zřejmé z toho, co je právě třeba, aby se stalo*“.¹⁵ Dobro má mimořádně mnoho společného s mrav-

¹¹ Joseph RATZINGER, *O víře dnes Rozhovor s Vittorioem Messorim*, Zvon 1994, s. 67–74.

¹² Romano GUARDINI, *O posvátných...*, s. 10.

¹³ *Tugenden. Meditationen über Gestalten sittl. Lebens*, 1963.

¹⁴ Romano GUARDINI, *Dobro, svědomí a soustředování*, Vyšehrad 1999, s. 17.

¹⁵ Tamtéž, s. 20.

ností, neboť konáním a uskutečňováním dobra vstupuje každý člověk bez výjimky do mravního vztahu se svým bližním, do mravního vztahu se světem. V analýze dobra postupuje Guardini systematicky a stejně jako jeho žák Hans Urs von Balthasar se věnuje danému tématu *kontextuálně*.

S mnohým, čím se Guardini zabýval, experimentoval. Samozřejmě ne tak, že by od základů měnil význam etických kategorií, které přebíral z katolické tradice, ale experimentuje s jejich aplikací na člověka. Na rozdíl od struktury (jiných) universitních přednášek hovoří Guardini o etických tématech jako o tom, o čem skutečně něco nejen ví, ale čemu také věří. Posлуhač či čtenář, který se seznamuje s Guardiniho texty, k nim má zaujmout osobní postoj; má se s osobním slovem přednášejícího „*vy-pořádat vážně a s plným respektem*“.¹⁶ Guardini trvá ve svých knihách na tom, aby se dohodl se svým čtenářem; nechce ho ani umluvit přívalem slov, primárně mu nechce ani kázat, ale požaduje právem jeho síly v hledání společného řešení. Pro mravní jednání požaduje všichni lidskou sílu – mravní sílu. Mravní jednání má být tvořivou činností, tzn. morálkou v pohybu.

Guardiniho kontextuální přístup k teologii znamená, že se snažil mimo jiné také o nové interpretace děl dávných a slavných myslitelů. Mimo výklady díla Platónova, Augustinova, Dantova či Hölderlinova zajímal se Guardini o Blaise Pascala. Nebylo by podiv, pokud by z jeho pera vzešla výborná faktografická studie; Guardini však chtěl více, potažmo musel chtít, zaměřil-li svá teologická studia i své pastorační úsilí „ke člověku“. Na osobě Blaise Pascala ho opět fascinuje konkrétní a nenapodobitelný osud lidského jedince. Mohl by, samozřejmě, dopodrobna rozebírat a komentovat Pascalovy *Pensées – Myšlenky*. Nedělá to. „Rozebírá“ samotného Pascala a obdivuje se mu. Výpověď Pascalova literárního díla je velmi silná, ale je pouze výpovědí, není samotným Pascalem. Neopomenutelné charakteristiky Pascalova života jsou vlastně tím, co Guardini touží objevovat u každého člověka a k čemu hodlá každého člověka povzbudit a přivést. Ve zkratce vypadá taková charakteristika s etickými nároky takto: „1. Člověk si má uvědomovat svoji zvláštnost. 2. Má být zbožným křesťanem. 3. Měl by si udržet teoretický zájem, aby se mu jeho vlastní existence stala problémem a aby ji myšlenkově ospravedlnil. 4. Lidské myšlení má být výrazem života. Člověk má myslet existencionálně a jako myslící existovat. 5. Takový člověk má stát ve skutečných dějinách. Svě věřící bytí má učinit srozumitelným. 6. Ve své víře má být vážný i vášnivý, od-

¹⁶ Tamtéž, s. 13.

vážný a plný energie křesťanského života.“¹⁷

Jak vidíme, Guardiniho „kontextuální“ model teologie se nevyhýbá ani psychologickým studiím, ani sociologickému pohledu na věc. Nesporně si proto zaslouží titul „renesančního humanisty“, jak ho nazval Robert A. Krieg.¹⁸ Spolu s Maxem Schelerem, Martinem Buberem, Edmondem Husserlem, Hansem Urs von Balthasarem, Karlem Jaspersem, Gabrielem Marcellem, bratry Rahnerovými a mnohým dalšími poznal vyhasínající sílu a bezobsažnost plodů pozitivistické vědy a přepjatého humanisticko-estetického světonázoru, ale také slábnoucí vliv křesťanské teologie jako vědy, která má stát v pomyslné pyramidě lidského vědění na samotném vrcholu. Byl tvůrcem nových metod zkoumání, které se v plodech jeho úsilí nejlépe dají nalézt v péči o slovo, jazyk a řeč.¹⁹ Aristokracie, ale přesto střízlivost jazyka byly Guardiniho ohromnou silou. Slovu, jazyku a řeči také věnoval druhou kapitolu svých univerzitních přednášek v Mnichově.²⁰ V podstatě byl Guardini znovuobjevitelem křesťanské estetiky, což je nelépe vidět na jeho zájmu o dílo Augustinovo. Na univerzitách v Tübingenu a v Mnichově sice nepatřil na katedru filozofie a teologie, neboť „nesplňoval“ předepsanou odbornost, ale přeplněné posluchárny byly dobrým důkazem, že opravdové a vážné slovo může přesáhnout veškerou odbornost. Guardini skrze trvalý kontakt s lidmi absolutně neztrácel ze zřetele realitu každodenního života. Jeho tážání se po pravdě a smyslu morálky bylo poctivé a ve vztahu k poněkud „přísné“ katolické linii morálních nároků bylo také statečné. Pravdivé tážání se, které skutečně objevuje a dosahuje pravdy, je pro něj doslova „vysokou kulturou“.²¹ Jasnost Guardiniho etických úvah a následných nároků na člověka nikdy nepostrádá vědomí lidské křehkosti, hříšnosti a naděje. Nedosahování morálních kvalit jednotlivce zapřičiňuje mnoho faktorů, ale vždy spolupřičiňuje

¹⁷ Viz. Romano GUARDINI, *Křesťanské vědomí (Studie o Pascalovi)*, Dobromysl & Studio Kontrast 1998, s. 7–8.

¹⁸ Robert A. KRIEG, *Romano Guardini*, in: Teologické texty 4/1994, s. 144.

¹⁹ Srv. Romano GUARDINI, *Dobro, svědomí a soustředování*, Vyšehrad 1999, s. 14.: „Žijeme v době, v níž zneuctění ducha se stalo obecnou praxí, která už ani není nápadná. Stačí pozorně nahlédnout do systému veřejného vzdělávání, všimnou si, jak se v přednáškách, diskusích, časopisech a novinách jedná o duchovních věcech, jakou řečí se o nich mluví.“

²⁰ Romano GUARDINI, *Ethik Vorlesungen an der Universität München (1950–1962)* Band 2, Matthias–Grünewald–Verlag Mainz, Verlag Ferdinand Schöningh Paderborn, 1993, s. 743–764.

²¹ Romano GUARDINI, *Ethik Vorlesungen an der Universität München (1950–1962)* Band 2, Matthias–Grünewald–Verlag Mainz, Verlag Ferdinand Schöningh Paderborn, 1993, s. 757.

lidské okolí – rodina, vychovatelé, škola. Guardini je k člověku přísný a zároveň milosrdný. Morální přísnost a náročnost má své meze tam, kde dochází k „morálnímu přetěžování“, o němž tak přesvědčivě v současnosti hovoří např. Eugen Drewermann.²² Domnívám se, že není od věci, když v tomto ohledu srovnáváme právě Drewermanna a Guardiniho. Drewermann klade důraz na faktum, aby člověk nebyl morálně (volněji řečeno) „trhán na kusy“. „Čítankovou morální teologii“ spojuje s člověkem a zajímá ho, jak může moderní člověk těmto morálním nárokům vyhovět. Stejně i Guardini nepřestává na zobrazení etických kategorií, ale snaží se reaktualizovat ty nejdůležitější etické principy a normy v šíři toho, v čem a pro co člověk žije. Proto tak často a naléhavě hovořil o kultuře a jejím etickém poslání, protože v kultuře, která patří všem a všichni jsou v ní, lze skrze křesťanskou etiku dosáhnout přinejmenším rozpomenutí se na ty hodnoty, které dělají člověka člověkem, v lepším případě je možné „naučit“ ohromné množství lidí objevovat a nalézat mravnost každodenního života, na ni reagovat a podle ní i žít.

Guardini častokrát opakuje přání, aby se člověk nebránil jistému řádu a kázni smyslů a pozornosti. Upomíná čtenáře na starobylá cvičení ducha (včetně novozákonních), ze kterých nejvíce trvá na snaze o duševní hygienu, na duchovním soustředění, na cvičení ve vytrvalosti a řádu. Doporučuje vnitřní ticho upřené do nitra a jako teolog-praktik ordinuje samotu coby naději na očistu duše. Jedná se tedy o Pavlovskou teologii „cvičení a vytrvání“, o pěstování ducha v řádu jisté pravidelnosti a disciplinovanosti, jak jej sám Pavel poznal ze sportovních zápasů a klání (Gal 5,7; 1Kor 9,24–26; Flp 2,16; Flp 3,12–14; 2 Tim 4,7; Žid 12,1). Nejen na tomto příkladu je vidět jeho „trojiční“ charisma – duchovní opravdovost, vědecká pečlivost, pedagogická nezdolnost. Veškerá rozloha lidského duchovního života je tou oblastí, na kterou Guardini aplikuje etické požadavky. Samy o sobě ztrácejí jaksi smysl. Důraz na prověřenost etiky v praxi posouval Guardiniho dál a dál i v jeho akademické činnosti.

Přesto, že Guardini přispěl svými studii ke zrodu teologické disciplíny *politické etiky*, domnívám se, že důležitější a samostatnou kapitolou jsou Guardiniho studie o křesťanské estetice a kultuře, jimiž se přihlásil již na počátku dvacátých let minulého století k bezpříkladné reflexi toho,

²² Eugen DREWERMANN, *Tragické a křesťanské Psychoanalýza ve službách současné morální teologie?*, CDK 1997, s. 50.: „Pokročilé zmoralizování křesťanství může totiž na prvním místě vést ke značnému morálnímu přetěžování. Těžké pocity viny a opětovné tlaky, které z něj vyplývají, připravují křesťanství nejen o jeho nárok chtít člověka uzdravit v jeho bytí, usvědčují křesťanské hlásání vpsledku také ze vzdálenosti od reality, resp. ze svátečního idealismu.“

co znamená kultura ve vztahu ke křesťanství a samozřejmě i naopak. Katolická morální teologie a křesťanská estetika se bez Guardiniho studií neobejdou ani nyní, po osmdesáti letech od jejich zveřejnění. (V českém prostředí čerpají z Guardiniho Josef Zvěřina, Tomáš J. Bahounek, S. Braito, T. Vodička, Karel Vrána a další). Když si Jacques Maritain a Guardini kladou podobné otázky o kultuře a křesťanství, Maritain nevybočuje z mezi tomistické filosofie, kdežto Guardini podrobuje předmět svého přemýšlení etickému a christologickému uvážení. Po právu požaduje pro kulturu a v kultuře účinnou lásku, která vyvěrá z Ducha Svatého. Kultura prostoupená křesťanstvím nese zcela jiný (kvalitativní) rozměr než kultura nenáboženská, než kultura nekřesťanská. Křesťanské umění a jeho vnitřní ustrojení, příčiny a dosah dalece přesahují jakékoliv jiné umění.²³ Všechno, co je kulturou a tkví v kultuře, dochází úplného a reálného přetvoření v Duchu svatém. Tento princip aplikovaný na povinnosti křesťanské teologie a křesťanských společenství vůči kultuře byl ve své době jistě revoluční. A přijal-li II. Vatikánský koncil těchto „revolučních změn“ více než dost, odvažují se říci, že se Guardiniho myšlenky z počátku 20. století vtělily do výsledných koncilních dokumentů v Pravdě a v Duchu. I proto Romano Guardini „marně neběžel“.

Romano Guardini byl přítelem studentů a mnohých hledajících, stejně jako byl přítelem nejvýznačnějších mužů a žen své doby. Přátelství a úcta papeže Pavla VI. vůči Guardinimu byla jistě více než jen projevem obdivu jednoho muže. Domnívám se, že Pavel VI. zahrnoval tuto úctu a vděčnost do úcty a vděčnosti celé církve, které Guardini celý život sloužil jako obětavý služebník, v mnohém nenapodobitelný, v mnohém následovatelný. Jeho vědecká práce se nerozcházela s každodenní lidskou realitou. Modlitba provázela celý jeho život a k modlitbě vybízel všemožným způsobem také ostatní. V seznamu jeho prací lze nalézt řadu knih věnovaných modlitbě. Laickému křesťanu bude jistě imponovat Guardiniho zájem na tom, aby univerzitní vzdělanost vystoupila z „ghetta“ staletí tradované uzavřenosti a byla dostupná všem, koho Bůh povolá ke studiu a duchovnímu životu. Tento Guardiniho postoj byl vskutku postojem statečným a ve své době nikoliv preferovaným. Jak dosvědčuje Mikuláš Lobkowicz,²⁴ Hans Urs von Balthasar, Guardiniho žák, měl o úloze katolických univerzit nevalné mínění. O to je Guardiniho dokonané životní poslání radost-

²³ Romano GUARDINI, *Křesťanství a kultura*, Stará Říše na Moravě 1931, s. 43.: „Křesťanské umění jest něco jiného nežli náboženské umění jinde.“

²⁴ Srv. Mikuláš LOBKOWICZ, *Křesťanství, kultura, inkulturace*, in: *Křesťanství, kultura a svět I*, Křesťanská akademie 1991, s. 49.

nější pro druhé, kterým otvíral cestu do kostela, na univerzitu a také, doufám, i do nebe.

Ve světle vědeckých, duchovních a morálních autorit 20. století nezaostal Romano Guardini za ničím a za nikým. Zazníval-li z úst mnohých duchovních a také politických vůdců silou mediálního světa a mohutnou „globalizací“ informací umocňovaný, téměř až prorocký hlas, Romano Guardini byl naopak tichým prorokem, který ale konec konců promluvil do dění katolické církve silněji než ostatní. Německá, potažmo (západo)evropská teologie získala v Guardinim bohoslovce, který bude jistě připomínán po generace. Z četby Guardiniho díla jsem však nabyl dojmu, že větší spokojenost nalézal v práci, kterou věnoval v pastoračním úsilí desetitisícům. Jen velmi těžko lze srovnávat svobodu, kterou měl Guardini ve svobodné zemi i v církvi, s tím, jak byla a je chápána v našich krajích. Z této svobody (vnitřní i vnější), domnívám se, čerpal Guardini vrchovatě. Proto je jakákoliv stylizace do jeho osoby jen stěží myslitelná pro toho, kdo by chtěl jít stejnou cestou. Obdivovat se jeho humanismu, který byl právem z mnoha stran nazýván „renesančním humanismem“, také znamená obdivovat se Guardiniho evropanství, tomu, s jakou jistotou byl zakořeněn v evropské tradici filosofie, teologie a literatury. Jeho evropská „domáckost“ vysvítá hlavně ze zájmu, který věnoval duchovním a literárním fenoménům: Pascalovi, Hölderlinovi, Dantemu. Přestože žil Guardini v jiné zemi (zároveň však na dohled naší vlasti), cítíme, že jeho myšlení se dotýká Středoevropana a tedy také Čecha velmi silně. Stejně jako Mnichov, působiště Romana Guardiniho, nebyl a není daleko, není českému teologickému naturelu Guardini exotickým bohoslovcem, nýbrž přítelem, od kterého se vyplatí odezírat způsob práce a lásku k ní i jeho vztah k člověku.

Bibliografie Romana Guardiniho plně zaměstná i odborného knihovníka, natož autora této krátké studie. Není v možnostech této práce uvést Guardiniho bibliografii, a proto se je třeba omezit na odkazy. Bibliografii primární literatury v Guardiniho rodném jazyce a seznam česky vydaných knih, jak jej uvádí Česká národní bibliografie, najdete na www.etf.cuni.cz/kat-te/pds.php. Přidávám internetové adresy, kde je možno vyhledat kompletní primární i sekundární literaturu (Helmut Zenz je právem pokládán za nejsvědomitějšího znalce Guardiniho díla).²⁵ Guardiniho články, roztroušené povýtce ve „Staroříšských arších“, nejsou uváděny.

²⁵ Bibliografii Guardiniho díla v originálních vydáních najdete na adrese www.bautz.de/bbkl/g/guardini_r.shtml, stejně jako bibliografií prací o Guardinim. Zenzova bibliografie se nachází na www.helmut-zenz.de.